

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературе – Language and literature teaching» ((<https://tilvaadabiyot.uz>))

<https://oak.uz/pages/4802>

2023-yil. 8-son

**ALISHER NAVOIYNING BELARUS POYTAXTI MINSK
SHAHRIDA BARPO ETILGAN BYUSTI**

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot. uz

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Yorqinjon Odilov
Jabbor Eshonqulov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
To'liqin Saydaliyev
Barno Buranova
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Salima Jumayeva
Qayum Baymirov
Manzar Abdalxayrov
Alijon Safarov
Madina Nuriddinova
Latifa Xudayqulova
Barno Kadirova
Nargiza Mirzayeva

Axborot hamkorimiz:

Muharrirlar:

Lutfullo JO'RAYEV
Bibimariyam RAXMONOVA
Oydin SHUXRATOVA

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

M U N D A R I J A

TADQIQOT

Gulbahor Ashurova. Alisher Navoiy – estetik ideal shaxs timsoli	3
Sohiba Karimova. Shodmon Sulaymon nasrida tibbiy obrazlar	5
Atamuradov Sherzod. O'zbek va turk tillariga oid noverbal vositalarni ifoda etishdagi pragmatik to'siq	7
Shermamatova Shohista. Jahonotin Uvaysiyning «Ko'ngul dog' o'ldi, dog' o'ldi» radifli g'azalining darsliklardagi talqinlariga oid	9
Muyassar Saparniyazova. Neyming va ergonimika munosabati adabiy parallel janrining tasnifi	11
Teshayeva Gulnoza. Adabiy parallel janrining tasnifi	12
Jamoliddin Nurmuhammadov. Adabiy laboratoriyalarda “Book trailer” – kitob haqida hikoya qiluvchi qisqa videorolik tayyorlash amaliyoti	14
Komila Komiljonova. Erkin Vohidov devonida ishq-muhabbat mavzusi	17
Новваль Рузметова. Особенности применения игровых методов в образовательном процессе юридических техникумов	19
Go'zal Ismailova. Mustaqil ta'lim olishda integratsion metodlarni takomillashtirish	22
Xolida Mirzayeva. Xalq ta'limi xodimlarining kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirish – pedagogik muammo sifatida	24
Maxfuza Abdalimova. Adabiy tafakkur yangilanishining falsafiy-estetik asoslari	26
Latofat Mirzajonova. O'zbek tilshunosligida fe'l semantikasi tadqiqi ..	27
Nodir Rahmatullayev. Mifopoetik lisoniy xotiraga doir ayrim mulohazalar	30
Yodgorbek Xudayberganov. Komil Avazning “Ogahiy” dramasida Feruz siymosi	31
Matnazar Abdulhakim ijodida Shekspirona mahorat	33
Nigoraxon Ro'zibayeva. Qarama-qarshi ma'noli til va nutq birliklari	35
Yodgorbek Xudayberganov. Sa'dulla Siyoyevning “Avaz” romanida Avaz O'tar obrazi talqini	37
Marjona Tilovova. Chet tillarni o'qitishda loyiha metodining ahamiyati va dolzarbligi	39
Intizor Jumaniyazova. Mumtoz asarlarni o'qitishda interfaol usullardan foydalanish	42
Bobir Sulaymonov. “O'zbek tilining izohli lug'ati”da ko'p ma'noli so'zlar talqini	45
Zuhra Maxmudova. Lexical-semantic study of the verbs “Yig'i” in english and uzbek languages	47

Ilmiy-metodik elektron jurnal

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli qarori
bilan Filologiya hamda Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari
(PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrdir.
<https://oak.uz/pages/4802>*

Nozima Gulimboyeva. The concept of “Person” in the poetry of alisher Navoi	49
MahliyoXon Tuxtasinova. L. Budagov lugʻatida eski oʻzbekcha soʻzlarning qardosh turkiy tillar manbalari izohlanishi	50
Sharofat Abdurahmonova. Kulturologik taʼlimning nazariy asoslari	52
Abduxalil Atamatov. Talabalarning kasbiy tayyorgarligini raqamlashtirishning pedagogik shart-sharoitlari va imkoniyatlari	55
Sevara Isomiddinova. Til oʻrganishda innovatsiyalardan foydalanishning ilmiy ahamiyati	57
Nodira Raupova. Zulfiya sheʼrlaridagi insonparvarlik, sadoqat va muhabbat kabi tushunchalar	58
Shokirjon Hudaynazarov. Taʼlimda klaster yondashuvini tatbiq etishning turlicha yondashuvlar tahlili va metodologiya	59
Muharram Qurbonova. Sintaktik takrorning konnotativ maʼno ifodalashdagi ahamiyati	61
Fotima Maxmudova. Media linguistics and its importance	66

TAHIL

Hamidulla Boltaboyev, Dildora Inagamova. Mustaqillik davrida Alisher Navoiy “Xamsa”siga bildirilgan munosabat	66
Koʻpalov Furqat. Artur Konan Doyl va uning “Mallalar uyushmasi” hikoyasi	69
Dilafruz Muhitdinova. Linguoculturology in the anthropocentric paradigm methodological basis of the science	73
Dilorom Yuldasheva. Oʻzbek va ingliz tillarida antropolingvistika	74
Oybek Nasirdinov. Semantik koʻchish hodisasining lingvomadaniy tadqiqi va unga xos muammo va yechimlarning ayrim masalalari	76
Sayyora Sodiqova. Ernest Xeminguey asarlarida badiiy til vositalaridan foydalanish mahorati	78
Sitora Ravshanjonova. Abdulla Qodiriy ijodida ijtimoiy hayotning yoritilishi	79
Dilnur Bozorova. Maktab taʼlimida Muhammad Yusuf biografiyasini oʻrganish tamoyillari	81

KICHIK TADQIQOT

Oydin Shuxratova, Yulduz Oʻsarova. Ona tili darsligida oʻqish, yozish, tinglash va gapirish malakalarini shakllantirishning oʻrni	84
Mamlakat Umirova. Nutq oʻstirishda eng samarali usul	85
Dilfuza Shadiyeva. Abdulla Oripovning undalmalarni qoʻllash mahorati	86
Maksuda Badalova, Sitora Isayeva. Uzluksiz taʼlim tizimini boshqarishda klasterning roli	87
Sitora Saidmuradova. Malaka oshirishdagi oʻqituvchilarning kasbiy kompetentlik mezonlarini tarbiyalashda zamonaviy Interfaol texnologiyalardan foydalanish modellari	92
Sugʻdiyona Otamirzayeva. The impact and role of social networking sites in teaching and learning a foreign language In higher education	95
Nigora Ismatullayeva. Innovative ways of teaching legal English terms in esp classes	96
Dilsoʻz Zoyirova. Rahbar xodimlarga ingliz tilini oʻqitishda neyrolingvistik yondashuv	98
Munisa Mirgiyazova. Oliy taʼlim talabalarida kreativ kompetensiyaviylikni shakllantirish	100
Gulmira Absalamova. Xorijiy tilni oʻqitish yondashuvlari	102

Intizor Jumaniyazova,
*Abdulla Qodiriy nomidagi ijod maktabining
 oliy toifali ona tili va adabiyot o'qituvchisi*

MUMTOZ ASARLARNI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada dars jarayonlarida xilma-xil, yangi va qiziqarli metodlardan foydalanish, dars samarasini oshirish, o'quvchilar faolligini yuksaltirishda qo'llaniladigan interfaol usullar haqida ma'lumotlar berilgan. Mumtoz namunalari bilan tanishish, ularning mazmun-mohiyatini chuqur anglash, to'laqonli tushunib yetish muhimligi 6-sinf adabiyot darsligida berilgan. Alisher Navoiyning "Mahbub-ul qulub" asaridan keltirilgan parcha misolida ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: "Tushunchalar tahlili", mumtoz matn, tarbiyaviy-didaktik, saxovat, himmat, matn tadbili, o'qib tushunish, lisoniy birliklar

Abstract. This article provides information about the use of diverse, new and interesting methods in the teaching process, effective methods used to increase the effectiveness of the lesson, and increase the activity of students. The importance of familiarizing with classic examples, deep understanding of their meaning, and full understanding is shown in the example of a passage from Alisher Navoi's work "Mahbub-ul-Qulub" given in the 6th grade literature textbook.

Keywords: "Analysis of concepts", classic text, educational-didactic, generosity, dedication, text structure, reading comprehension, linguistic units

Bugungi kunda adabiyot darslarini tashkil etish, xususan, mumtoz adabiyot namunalari o'rgatishda darslarda xilma-xil, yangi va qiziqarli metodlardan foydalanish zarurati mavjudki, bu holat dars samarasini oshirish va o'quvchilar faolligini yuksaltirishga yordam beradi. O'qituvchi tomonidan beriladigan ma'lumotlar bir-biriga o'xshashi mumkin, ammo o'rgatish yo'llari turlichadir. Shu ma'noda mumtoz namunalari bilan tanishish, ularning mazmun mohiyatini chuqur anglash, to'laqonli tushunib yetish muhimdir.

S.Ahmedov, R.Qo'chqorov, Sh.Rizayev tomonidan umumta'lim maktablarining 6-sinf o'quvchilari uchun 2017-yilda nashr etilgan "Adabiyot" darsligida Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asaridan parchalar berilgan. "Mahbub ul-qulub" hikmatlarida adib butun umri davomida o'ttirgan hayotiy tajribalari asosida donishmand murabbiy sifatida insonga odamiylik ilmidan saboq beradi.

Navoiy nasriy asarlarida xalq og'zaki ijodining donishmandi sifatida xalq ta'birlari, xalq maqollaridan keng foydalanib, o'zi ham xalq maqollari ohangida ko'pgina hikmat yaratadiki, ularning aksariyati maqolga aylanib ketgan.

Bunday buyuk daholar yaratgan tarbiyaviy-didaktik asarlar yoshlar kamoloti uchun suv va havodek zarurdir.

Alisher Navoiyning siyratlarini tanish uchun uning asarlariga nazar solsak, maqsadga muvofiq bo'ladi. Uning "Mahbub ul-qulub" asarida inson kamoloti haqida tasavvufiy tushunchalar bilan bog'lab talqin qilingan. Navoiyshunos T.Dusanova ta'kidlaganidek, "Alisher Navoiy "Mahbub ul-qulub"ni barcha asarlari saodatining kaliti sifatida yaratgan ekan, unda nasr va nazm sintezidan foydalanadi. Asarning uch qismidagi fasllar, boblar, tanbehlardagi nasriy va nazmiy matnlar orqali o'zining hayot haqidagi, o'zi yashagan jamiyatdagi mavjud tabaqalarning fe'l-atvori, jamiyatda tutgan o'rni va vazifalari, o'z burchiga halol, to'g'ri munosabatda bo'lish kerakligi, komillikka intilish, kamolot bosqichlari, qalban poklanish, tanni emas, ruhni boyitish, iymon, odamiylik to'g'risidagi mulohazalarini kelajak avlod uchun yozib qoldirgan".

Lekin o'quvchilarning bilim va tajribalari mazkur asardagi barcha so'zlarni to'liq anglash uchun hozircha yetarli emas. Darslikda asardan olingan parchaning atoqli navoiyshunos olim Porso Shamsiyev tomonidan tayyorlangan bugungi adabiy tilimizdagi tadbili berilgan. Bu esa o'quvchilarni mazkur mavzuni tez anglab yetishiga yordam beradi.

Bizga ma'lumki, o'quvchilarga mumtoz matnlarni o'rgatishda va singdirishda juda katta murakkabliklar, muammolar vujudga kelyapti.

Kitobga, adabiyotga bo'lgan muhabbat juda kamayib ketyapti. Lekin chet tili o'rganishga bo'lgan talab ham kundan kunga oshib bormoqda. O'quvchilar ingliz tilini mukammal o'rganib, yuqori cho'qqilarni egallamoqdalar. Milliy tilimiz va adabiyotimizga ham o'quvchilarimizda qiziqish uyg'otish biz ustozlar oldida turgan eng katta mas'uliyatlardan biridir. Balki, dars jarayonimizda ingliz tilidagi metod va usullardan foydalanib ko'rsak, maqsadimizga erisharmiz. Ta'lim texnologiyalari, bu ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, chet tilini o'rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir.

Chet tili fani to'rt aspektga (o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish) bo'linib, ularning har biri bo'yicha alohida tushuncha va ko'nikmalar berilmoqda. 6-sinf adabiyot darsligida berilgan "Mahbub ul qulub" asarini o'rganishda

ingliz tilini o'rganishdagi usullardan foydalanamiz. Sinf o'quvchilari guruhlariga bo'linadi. Har bir guruhga mumtoz matn va tadbili berilgan tarqatmalar tarqatiladi.

1. Saxovat insoniyat bog'ining borvar shajaridur, balki ul shajarning mufid samaridur. Odamiylik kishvarining bahri mavjvari, balki ul mavj bahrining samin gavhari. Saxovatsiz kishi – yog'insiz abri bahor va royihisiz mushki totor. Mevasiz yig'och hamon-u o'tun hamon va yog'insiz bulut hamon-u tutun hamon. Saxosiz kishi birla gavharsiz sadafning bir hukmi bor. Dursiz sadaf bila o'lub qurug'on kashafg'a ne e'tibor.

1. Saxovat insoniyat bog'ining hosildor daraxti, balki u daraxtning foydali mevasidir. Saxovat odamiylik mulkining mavj urib turgan dengizidir, balki u to'liqlik dengizning bebaho gavharidir. Saxovatsiz odam yog'insiz bahor bulutiga va hidi yo'q mushk-anbarga o'xshaydi. Mevasiz daraxt ham bir-u, o'tin ham bir; yog'insiz bulut ham bir-u, tutun ham bir. Saxovatsiz odamdan ichida gavhari bo'lmagan sadafning farqi yo'q; dursiz sadaf bilan qurib qolgan toshbaqa chanog'ining farqi yo'q...

O'quvchilar berilgan mumtoz matn yaxshilab ifodali o'qishadi va tabdili bilan taqqoslab tushunarsiz so'zlar lug'atini o'zlari yaratishadi. Chunki darslikda lug'at berilmagan. O'quvchilarning o'zlari lug'atni shakllantirish orqali ma'lum bilim va ko'nikmaga ega bo'ladi.

O'quvchilarda lug'at bilan ishlash ko'nikmasi hosil bo'ladi. Mumtoz matn bilan ishlashda lug'at yodlash katta ahamiyatga ega. Har bir guruhdan ikkita o'quvchi chiqib lug'atlarni o'qib tushuntiradilar. Tushunarsiz so'zlar lug'ati doskaga yoziladi.

O'qiganingizni tushunish uchun matndagi so'zlarning hech bo'lmaganda ko'p qismini tushunish kerak. Lug'at boyligi matn tushunishning asosiy komponentidir. O'quvchilar dars davomida yangi so'zlarni o'rganishi mumkin, lekin ular so'zlarning ma'nosini odatda kundalik vaziyatlarda yoki o'qish paytida bilib oladi.

O'quvchilar qancha ko'p yangi so'zlarni o'rgansa, ular uchun maxsus mashg'ulotlar bolalar bilan birga amalga oshirilsa, ulardagi tafakkur, nutq rivoji, mantiqiy fikrlash doirasi, savodxonligi, mustaqil fikrlay olish qobiliyati, qiziqishlari va shu kabi bir qator ijobiy sifatleri keskin oshadi.

Ma'lumki, adabiyot ta'limida kichik guruhlar bilan ishlashda izchillik va ketma-ketlilik, uzviylik va uzluksizlik tamoyili ham muhim o'rin tutadi. Guruhlar tomonidan tushunarsiz so'zlar lug'ati yodlab olinadi va so'raladi. "Mahbub ul-qulub" asarining tayyor nasriy bayoni emas, balki asl ko'rinishi ifodali o'qiladi. O'quvchi avval darslikdan har bir gapni diqqat bilan o'qiydi, keyin uni nasriy bayoni mazmuni bilan solishtiradi. Tanbihlarning mazmuni o'zlashtiriladi va bir yoki ikki o'quvchiga qayta so'zlashtiriladi.

O'quvchilarga notanish bo'lgan holat va tasvirlar haqida tushuncha berish, qo'shimcha yo'naltiruvchi savol-topshiriqlar tuzish mavzuni yanada chuqurroq o'rganishga, fikrlashga turtki bo'ladi. O'qituvchi har bir guruhga muammoli savollarini tarqatmalar orqali beradi.

"Mahbub ul-qulub" asaridagi matnlar haqida ma'lumot berilgach, mavzuni yanada chuqurroq o'rganish uchun ingliz tilida qo'llaniladigan o'qib tushunish usulidan foydalaniladi. Ingliz tilidagi Reading (o'qib tushunish) usulida uchta matn beriladi. Matnlar yaxshilab o'qiladi va har bir matnga oid topshiriqlar beriladi. "Mahbub ul-qulub" asarini o'tishda ham shu usulni qo'llasak, maqsadga muvofiq bo'ladi. Har bir guruhga matnlar tarqatiladi. Matnlar yaxshilab o'qiladi va shu matnlarga oid topshiriqlar beriladi.

Namuna:

guruh
 "Tushunchalar tahlili" metodi

Tushunchalar	Mazmuni	ball
Saxovat	 insoniyat bog'ining hosildor daraxti, balki u daraxtning foydali mevasidir.	
Himmatsiz	 kishi er sonida emas; jonsiz badanni hech kim tirik demas.	
Shunqor kalxat	ning maskani shohning bilagidir;ning joyi o'limtikning sassiq badani va so'ngagidir.	
Arslonning	ning maqsadi – ov qilib, och yirtqichlarni to'yg'azmoq;	

guruh

Til	“Baxt bag‘ishlovchi toza ruh manbai ham u, yomonliklar keltiruvchi nahs yulduzining chiqar joyi ham u”,-deya nima ta’riflangan.	
Safar	 – xom odam larni pishiruvchi va taomlarni singdiruvchidir.	
Balandparvoz lochinga	“Mahbub ul-qulub”da oliyhimmat kishilar nimaga o‘xshailadi?	
Itga	Ko‘p, bemaza so‘zlaydigan ezma kishilar nimaga qiyoslanadi.	

O‘quvchilar matnlar asosida tuzilgan muammoli topshiriqlarni bajarish asnosida mavzuni tushunib oladilar. O‘qib tushunish til o‘rganishning eng muhim qismlaridan biridir. Bunda o‘quvchi bir paytning o‘zida so‘zlovchining talaffuzi, grammatik qoidalarga rioya qilganligi, so‘z boyligi va uning ma’nolariga e’tibor berishi talab qilinadi.

Darsning uchinchi qismida adabiyot fanini ona tili fani bilan bog‘lab fanlar integratsiyasini vujudga keltiramiz. Bizga ma’lumki, 6-sinf ona tili darsligida so‘z tarkibi mavzusi o‘tiladi. Morfemalar, ya’ni so‘zning eng kichik ma’noli qismlari haqida o‘quvchilar ma’lumotga ega bo‘lganlar. Asos va qo‘shimchalar, qo‘shimchalarning turlarini ajrata olishi kerak. Matndan bir parcha olib undagi so‘zlarni so‘z tarkibi jihatdan tahlil qilishlari lozim bo‘ladi. Ya’ni asos, so‘z yasovchi, lug‘aviy shakl yasovchi, sintaktik shakl yasovchi qo‘shimchalarga ajratish lozim. Masalan, quyidagi matndagi so‘zlarni o‘rganamiz.

Mazlumga yaxshilik qilsang, zolimdan omonda bo‘lasan. Agar kuchlilardan zarar ko‘rmayin desang, kuchsizlarga foyda yetkaz. Aqli bor odam janjallashishdan qochadi; do‘stlashish uchun kelishuvchilik eshigini ochadi. Arining g‘uvullashida nayza san chishi xavfi bor; asalarining g‘ovurida bolga muyassar bo‘lish imkoni bor

Asos	So‘z yasovchi	Lug‘aviy shakl	Sintaktik shakl
kuch	-li	-lar	-dan
yaxshi	-lik		
kuch	-siz	-lar	-ga
janjal	-lash	-ish	-dan
do‘st	-lash	-ish	
guv	-ulla	-sh	-i,-da

Bu jarayonda o‘quvchilar asar matnini yanada chuqurroq anglashadi hamda undagi lisoniy birliklarga ham befarq bo‘lishmaydi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot darslarida o‘quvchilar olgan bilimlarini, ko‘nikma va malakalarini yanada rivojlantirish uchun fanlararo integratsiyadan foydalanish kutilgan natijani beradi.

Alisher Navoiy asarlarini o‘rgatishda mana shunday muammoli topshiriqlardan foydalanish barkamol insonni tarbiyalashda alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduraxmonova S.M. Navoiy nasriy asarlaridagi she’rlarning janr tarkibi va badiiy xususiyatlari. Filologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Namangan, 2022
2. Dusanova T.R. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarida nasr va nazm sintezi. Filologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori dissertatsiyasi avtoreferati. Samarqand, 2023.
3. 6-sinf adabiyot [Matn] Q.2./ S.Ahmedov, R.Qo‘chqorov, Sh.Rizayev. Toshkent: “Ma’naviyat”, 2017. 160-b.